

УДК 342.59

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2021.24.37>

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ЗАКОНОДАВЧОЇ ІНІЦІАТИВИ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА СУДДІВСЬКОГО ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Плакса Віра,

orcid.org/0000-0003-4192-4659*аспірантка кафедри парламентаризму та політичного менеджменту
Національної академії державного управління при Президентіві України*

У статті проведено історичний аналіз взаємодії суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування в Україні, на підставі якого визначено певну формулу такої взаємодії. Визначено, що, з одного боку, законодавча влада визначає правові засади організації та функціонування органів судової влади, зокрема органів суддівського врядування, а з іншого – органи суддівського врядування мають вплив на законотворчий процес Верховної Ради України. Такий вплив нині проявляється в наданні Вищою радою правосуддя консультативних висновків щодо законопроектів із питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів. Звертається увага на те, що суб'єкти законодавчої ініціативи беруть безпосередню участь у формуванні Вищої ради правосуддя. У статті зауважується, що, окрім іншого, Вища рада правосуддя вносить подання про призначення судді на посаду, а значимість такого повноваження продемонстровано через представлення статистичних результатів діяльності органу щодо прийняття рішень із цього питання. В аспекті вивчення історичного досвіду регулювання питання взаємодії суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування в Україні в роботі зауважується, що до створення Вищої ради правосуддя повноваження щодо внесення подання про призначення судді на посаду мала Вища рада юстиції. Акцентовано, що Вища кваліфікаційна комісія суддів України не має прямих форм взаємодії із суб'єктами законодавчої ініціативи. За результатами дослідження питання історичного аспекту взаємодії суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування в Україні зроблено спробу виокремити три історичні етапи розвитку такої, спираючись на зміни в нормативно-правовому регулюванні цього питання.

Ключові слова: суб'єкти законодавчої ініціативи, органи державної влади, суддівське врядування, взаємодія, контроль, судова реформа, історичні етапи взаємодії.

Plaksa Vira. Historical aspect of interaction of subjects of legislative initiative with public authorities and judicial government in Ukraine

The article analyzes the historical interaction of the subjects of legislative initiative with public authorities and judicial government in Ukraine, on the basis of which a certain formula for such interaction is determined. In particular, it is determined that on the one hand the legislature determines the legal basis for the organization and functioning of the judiciary, in particular, the judiciary, and on the other – that the judiciary has an influence on the legislative process of the Verkhovna Rada of Ukraine. Such influence is now manifested in the provision by the High Council of Justice of advisory opinions on draft laws on the establishment, reorganization or liquidation of courts, the judiciary and the status of judges. It is noted that the subjects of the legislative initiative are directly involved in the formation of the High Council of Justice. The article notes that, among other things, the High Council of Justice submits applications for the appointment of a judge, and the importance of such authority is demonstrated through the presentation of statistical results of the body's decision-making activities on this issue. In terms of studying the historical experience of regulating the interaction of legislative initiatives with public authorities and judicial government in Ukraine, it is noted that before the establishment of the High Council of Justice, the High Council of Justice had the authority to apply for the appointment of a judge. It is also noted that the High Qualifications Commission of Judges of Ukraine does not have direct forms of interaction with the subjects of the legislative initiative. According to the results of the study of the historical aspect of the interaction of the subjects of the legislative initiative with the state authorities and judicial government in Ukraine, an attempt was made to distinguish three historical stages of its development, based on changes in legal regulation of this question.

Key words: subjects of legislative initiative, public authorities, judicial governance, interaction, control, judicial reform, historical stages of interaction.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дослідження історичного аспекту взаємодії суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування в Україні набуває дедалі більшої актуальності в умовах трансформації системи судових та державних органів. Нині Україна визнає пріоритетність проблем суспільного розвитку, у зв'язку з чим необхідно

присвятити цьому питанню окремі дослідження. Перш за все зауважимо, що інститут взаємодії суб'єктів законодавчої ініціативи з органами судової влади в Україні має тривалу історію становлення і перебуває в цьому процесі. Дослідження історичного аспекту означеного інституту в Україні варто розпочинати з прийняття Декларації про державний суверенітет України, де закріплено положення, що «державна влада в Республіці здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову» [1]. Схоже положення пізніше дублюється в Конституції України, де зазначено: «Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України» [2]. З часом аспекти взаємодії суб'єктів законодавчої ініціативи з органами судової влади можна простежити в різних реформах судової влади. Водночас доречно говорити саме про взаємодію суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування в Україні, стверджуючи про формування вказаних відносин між цими суб'єктами після 2016 року, коли в законодавство було введено поняття органу суддівського врядування. До цього моменту, досліджуючи питання становлення відповідних відносин, варто використовувати більш широкі поняття, зокрема, судова влада та органи системи судустрою (правосуддя), що буде детально розглянуто в статті.

Аналіз досліджень із цієї проблеми. Різними питаннями взаємовідносин органів державної та судової влади в Україні займалися такі вчені, як М. Вільгушинський [3], Р. Горобець [4], В. Скрипнюк [5], М. Козюбра [6] та інші. Зокрема, М. Вільгушинський досліджував питання щодо місця судів у системі взаємовідносин із суб'єктами владних повноважень та громадськістю [3], Р. Горобець – окремі аспекти взаємодії органів державної та судової влади [4], В. Скрипнюк – конституційно-правові основи розвитку системи державної влади сучасної України [5], а М. Козюбра – історію системи судустрою [6]. Однак детальні дослідження, які стосувались би саме історичного аспекту взаємодії суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування в Україні, нині відсутні.

Формулювання мети та завдань статті. З огляду на стан дослідження проблеми в статті зосереджено увагу на дослідженні історичного аспекту взаємодії суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування в Україні та визначенні етапів її становлення.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Як визначає ст. 93 Конституції України, «право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України». Законопроекти, визначені Президентом України як невідкладні, розглядаються Верховною Радою України позачергово» [2]. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» дещо деталізує цей термін: «Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді належить Президенту України, народним депутатам, Кабінету Міністрів України. Кабінет Міністрів України має виключне право на внесення проекту закону про Державний бюджет України. Проект закону про надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України вносить Президент України або Кабінет Міністрів України. Проекти резолюцій, декларацій, звернень, заяв вносять народні депутати. Право законодавчої ініціативи здійснюється шляхом внесення до Верховної Ради: 1) проектів законів, постанов; 2) проектів інших актів Верховної Ради; 3) пропозицій до законопроектів; 4) поправок до законопроектів» [7].

На відміну від терміна «суб'єкт законодавчої ініціативи», термін «державний орган» або «орган державної влади» не має законодавчого визначення. Заради його тлумачення необхідно звернутися до наукових джерел. Так, О. Пухкал визначив орган державної влади як «структурно організований елемент механізму здійснення державної влади, колегіальний чи одноособовий орган, наділений юридично визначеними державно-владними повноваженнями та необхідними засобами для здійснення функцій держави, сформований безпосередньо народом шляхом виборів або державою, має відповідну внутрішню організаційну і функціональну структуру» [8].

Визначення терміна «система державної влади» було надано В. Скрипнюк, яка визначила її як «структуровану сукупність конституційно врегульованих й унормованих зв'язків і відносин, які забезпечують цілеспрямовану й упорядковану взаємодію складових елементів цієї системи з метою реалізації основних функцій держави і збереження її конституційних характеристик як демократичної, правової і соціальної» [5].

Досліджуючи питання взаємовідносин судів із суб'єктами владних повноважень та громадськістю, М. Вільгушинський визначив поняття «взаємовідносин судів загальної юрисдикції із суб'єктами владних повноважень» як «урегульовану нормами конституційного, адміністративного і судрустрійного права сукупність публічних, дво- або багатосторонніх, різнорідних відносин, пов'язаних із необхідністю захисту прав, свобод, інтересів людини, прав та інтересів юридичних осіб, організацією сталої

і дієвої системи судів загальної юрисдикції, які здійснюють свої повноваження винятково на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України» [3].

Водночас необхідно зазначити, що нині в Україні відсутній єдиний законодавчий акт, який би визначав перелік органів державної влади. Традиційно до них зараховують Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Конституційний Суд України, Судову владу України, Генеральну прокуратуру України, Центральну виборчу комісію України, міністерства, відомства, інспекції, служби тощо.

При цьому законодавство України після 2016 року вводить такі поняття, як «орган державної влади та суддівського врядування» (стосується Вищої ради правосуддя [9]) та «державний орган суддівського врядування» (стосується Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [10]), до яких у цьому дослідженні застосовуємо узагальнену назву «органи державної влади та суддівського врядування».

Щодо питань, які передували введенню зазначених понять та формуванню відповідних відносин, їх сучасному становленню, такі необхідно розглядати крізь призму реформування судової влади в Україні.

Так, М. Кобзюра слушно зазначає, що першим, хоча й не досить послідовним, кроком до реформування системи судоустрою в Україні став Закон України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 р., а наступними – закони «Про судоустрій і статус суддів» від 2010 р. та «Про забезпечення права на справедливий суд» від 2015 р., «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та «Про судоустрій і статус суддів» 2016 р. [6].

Аналізуючи зміни, які принесли вказані реформи, необхідно зазначити, що взаємодія суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування в Україні є певним надбанням історичного розвитку інституту взаємодії Президента, законодавчої, виконавчої і судової влади та власне українського досвіду. Відносини вказаних суб'єктів із розвитком суспільства та становленням незалежної держави пройшли різні історичні форми і типи. До законодавчих актів, якими до 2016 року врегульовувались питання судоустрою, межі взаємодії судової влади з іншими органами, варто зарахувати Закон Української РСР «Про судоустрій України» від 05.06.1981 р., який діяв до набрання чинності Законом України «Про судоустрій України» від 07.02.2002 р. № 3018-III (втратив чинність на підставі Закону № 2453-VI від 07.07.2010 р., його замінив Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [10]) та Закон України «Про Вищу раду юстиції» (втратив чинність 05.01.2017 р.).

Сучасний етап судово-правової реформи характеризується прийняттям змін до Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів», зокрема, вводиться термін «суддівське врядування». Для національної судової системи він є порівняно новим. У ч. 1 ст. 92 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначається: «Вища кваліфікаційна комісія суддів України є державним колегіальним органом суддівського врядування, який на постійній основі діє в системі правосуддя України» [10]. Також у названому законодавчому акті вказується, що незалежність судді забезпечується, в тому числі, функціонуванням органів суддівського врядування та самоврядування (п. 9 ч. 5 ст. 48).

Водночас варто звернути увагу, що законодавство, яке регулює статус Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, її повноваження, склад, порядок формування та діяльності (ст.ст. 92–103 вказаного Закону), не передбачає прямої взаємодії цієї Комісії із суб'єктами законодавчої ініціативи.

Отже, досліджуючи питання сучасного стану взаємодії суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування в Україні, необхідно розглядати питання взаємодії Президента, Верховної Ради України (народних депутатів), Кабінету Міністрів України з Вищою радою правосуддя, яка є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, що діє в Україні на постійній основі з метою забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів [9].

Варто акцентувати, що такий орган, як Вища рада правосуддя, є новим для української судової системи. Він був створений у 2017 р. шляхом реорганізації Вищої ради юстиції відповідно до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» і функціонує лише понад три роки. Досить цікавим є і саме питання способу формування цього органу, а саме: Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох призначає Президент України, двох обирає Верховна Рада України, двох обирає з'їзд адвокатів України, двох обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ (ст. 5 Закону України «Про Вищу раду правосуддя») [9], проте його більш детальний аналіз може бути предметом окремого дослідження. Повертаючись безпосередньо до питання діяльності цього органу, варто вказати, що Вища рада правосуддя звітує про свою роботу шляхом оприлюднення на офіційному вебсайті щомісячних звітів про виконання Закону України

«Про доступ до публічної інформації» та щорічної інформації про результати своєї діяльності (звіти за результатами діяльності за попередній рік). При цьому новою характерною ознакою діяльності цього конституційного органу є наявність двосторонніх зв'язків із суб'єктами формування, зокрема тими, що є суб'єктами законодавчої ініціативи.

З огляду на вказане далі необхідно розкрити питання взаємодії Верховної Ради України з Вищою радою правосуддя. Відносини вказаних суб'єктів можна представити у вигляді двостороннього зв'язку. З одного боку, законодавча влада визначає правові засади організації та функціонування Вищої ради правосуддя, як і інших органів державної влади, зокрема, органів судової влади, з іншого – Вища рада правосуддя як орган державної влади та суддівського врядування має вплив на законотворчий процес Верховної Ради України, оскільки відповідно до п. 15 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» надає обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів із питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів.

Такий порядок, на наш погляд, був започаткований ще з часів УРСР, проте зазнавав суттєвих змін після здобуття Україною незалежності та прийняття Конституції України, в якій міститься Розділ VIII «Правосуддя», оскільки відповідно до Закону «Про судоустрій України» від 05.06.1981 р. Верховному Суду України до липня 2001 р. належало право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України, хоча ця норма мала бути узгоджена з Конституцією України ще у 1996 р. через відсутність у Конституції норм, які б визначали Верховний Суд України як суб'єкт законодавчої ініціативи.

Щодо вказаного повноваження Вищої ради правосуддя варто звернути увагу, що в Інформаційно-аналітичному звіті про діяльність Вищої ради правосуддя у 2019 р. зазначено, що «протягом 2019 року на виконання пункту 15 частини першої статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» Вищою радою правосуддя затверджено 8 консультативних висновків щодо законопроектів із питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів (аналогічно у 2018 році – 8)» [11]. Попри вказане, про історичний аспект цієї форми взаємодії складно говорити, оскільки цей орган суддівського врядування є «молодим», а відповідне повноваження – новим, однак це питання підлягає подальшому глибокому дослідженню з огляду на стрімкість змін у сфері реформування судоустрою, судової влади та суміжних правових інститутів. Також варто зауважити, що вказане законодавче положення (п. 15 ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя») дотепер не зазнавало змін, але цей аспект також потребує досконалого вивчення крізь призму доцільності активної участі судової влади в законодавчому процесі з питань, які стосуються її функціонування.

Вказане питання є актуальним ще й з тієї позиції, що на цей час окремими нормативними актами чи спеціальними їх положеннями не передбачено порядку надання Вищою радою правосуддя висновків до законопроектів, їх представлення, а також порядку їх розгляду (врахування) Верховною Радою України під час законодавчого процесу, до прикладу, як це передбачено Регламентом Кабінету Міністрів України, зокрема, у §§123–128, 132–133 його Розділу 12 тощо [12].

Крім того, вкрай важливим аспектом взаємодії Верховної Ради України як законодавчого органу, який приймає закон про Державний бюджет України на відповідний рік, з органами судової влади, є фінансування судової влади. Питання забезпечення фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів, зокрема суддівської винагороди, неодноразово було предметом розгляду Конституційного Суду України. Так, у черговому рішенні Конституційний Суд України вказав, що зменшення органом законодавчої влади розміру посадового окладу судді призводить до зменшення розміру суддівської винагороди, що своєю чергою є посяганням на гарантію незалежності судді у вигляді матеріального забезпечення та передумовою впливу як на суддю, так і на судову владу загалом [13].

Щодо питання взаємодії Вищої ради правосуддя з Президентом України варто вказати, що Президент України призначає на посади двох членів Вищої ради правосуддя, а Вища рада правосуддя вносить Президенту України подання про призначення суддів на посади. Значимість такого повноваження легко продемонструвати за допомогою статистичних даних. У 2019 р. Вищою радою правосуддя внесено Президенту України 312 подань про призначення 527 кандидатів на посади суддів та отримано 32 укази Президента України про призначення 574 суддів, тоді як у 2018 р. внесено Президенту України 40 подань про призначення 396 суддів та отримано 14 указів Президента України про призначення 273 суддів [11].

В аспекті вивчення історичного досвіду регулювання цього питання варто зауважити, що до створення Вищої ради правосуддя повноваження щодо внесення подання Президенту України про призначення судді на посаду мала Вища рада юстиції. Окремо доцільно звернути увагу, що раніше ст. 131 Конституції України надавала право Вищій раді юстиції лише вносити подання про призначення суддів на посаду та про звільнення їх (призначених) із посади. Відповідно, звільнення суддів із посад належало

до повноважень Президента України та Верховної Ради України. Після внесення змін до Конституції України 2016 р. повноваження щодо звільнення суддів із посад було передано Вищій раді правосуддя.

Розглянувши вказані окремі питання історичного аспекту взаємодії суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування в Україні, вважаємо за доречне визначити поняття такої взаємодії відповідних органів як особливий тип відносин між суб'єктами, уповноваженими на розробку, прийняття та реалізацію рішень із питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, за якого кожен суб'єкт впливає на інших, спонукаючи їх до зміни, і водночас зазнає впливу з боку кожного із цих суб'єктів, у результаті чого виробляється рішення, що є результатом реалізації суб'єктами цих відносин усієї повноти компетенції, ефективна реалізація якого забезпечується, в тому числі, через системність, передбачуваність та конструктивність дій суб'єктів. На наш погляд, таке визначення поняття «взаємодії суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування в Україні» є досить змістовним, проте воно підлягає уточненню за результатами подальших наукових пошуків.

Насамкінець, спираючись на дані, отримані під час дослідження питання історичного аспекту взаємодії суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування в Україні, вважаємо за необхідне виокремити три історичні етапи розвитку такої взаємодії, виходячи із змін нормативного регулювання судоустрійним законодавством ключових форм цих відносин:

I етап – 1991–2002 рр. (перехідний), коли ці питання врегульовувались нормами Конституції Української РСР від 20.04.1978 р. № 888-IX та Законом Української РСР «Про судоустрій України» від 05.06.1981 р.;

II етап – 2003–2016 рр. – питання було врегульовано нормами Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР, законів України «Про судоустрій України» від 07.02.2002 р. № 3018-III, «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. № 2453-VI, «Про Вищу раду юстиції» від 15.01.1998 р. № 22/98-ВР;

III етап розпочався у 2016 р. (сучасний) – питання регулюється нормами Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР, законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII, «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 р. № 1798-VIII.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Взаємодія суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування / судовою владою в Україні трансформувалась, зокрема, під впливом внутрішніх чинників, пов'язаних із здобуттям Україною незалежності та закріпленням відокремленості судової влади від інших гілок і водночас утворенням Вищої ради правосуддя – колегіального конституційного органу державної влади та суддівського врядування, участь у формуванні якого беруть, зокрема, орган законодавчої влади та Президент. При цьому форма взаємодії органів судової влади з Верховною Радою України та Президентом України в ретроспективному аспекті зазнала суттєвих змін у зв'язку із внесенням змін до Конституції України та прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у новій редакції у 2016 р., а також прийняттям у 2016 р. Закону України «Про Вищу раду правосуддя».

Проведений аналіз дав змогу виокремити три умовних етапи історичного розвитку відносин – взаємодії суб'єктів законодавчої ініціативи з органами державної влади та суддівського врядування в Україні, а саме: з 1991 р. до 2002 р., з 2003–2016 рр. та 2016 р. по теперішній час. Крім того, результати дослідження дають підстави для твердження, що Президент України та Верховна Рада України мають двосторонні зв'язки із Вищою радою правосуддя, зміст і форма яких хоча і визначаються законодавством, проте становлять значний науковий інтерес в аспекті вивчення доцільності активної участі судової влади в законодавчому процесі з питань, що стосуються її функціонування, а також розробки пропозицій щодо шляхів вдосконалення такої взаємодії, що і буде предметом подальших наукових пошуків.

Література:

1. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення 14.12.2020).
2. Конституція України : за станом на 07.02.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 14.12.2020).
3. Вільгушинський М.І. Суди загальної юрисдикції у системі взаємовідносин із суб'єктами владних повноважень та громадськістю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2014. 20 с.
4. Горобець Р.В., Овчар О.М. Деякі аспекти взаємодії між органами державної виконавчої та судової влади. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2011. Вип. 8. С. 213–227.
5. Скрипнюк В.М. Конституційно-правові основи розвитку системи державної влади сучасної України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків, 2012. 42 с.
6. Козюбра М.І. Система судоустрою України : історія, сучасний стан і перспективи в контексті конституційної реформи. *Національна безпека і оборона*. 2016. № 5-6. С. 75–79.

7. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення 14.12.2020).
8. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В.С. Куйбіда, М.М. Білинська, О.М. Петрос та ін. ; за заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, О.М. Петрос. Київ : НАДУ, 2018.
9. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19> (дата звернення: 14.12.2020).
10. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 10.12.2020).
11. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2019 році. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/analiz_za_2019_rik.pdf (дата звернення 22.11.2020).
12. Регламент Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 липня 2009 р. № 712. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/228286390> (дата звернення 14.12.2020).
13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин третьої, десятої статті 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 04.12.2018 р. № 11-п/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/11_p_2018.pdf (дата звернення 10.12.2020).